

„Tricolorul la români - înseamnă de identitate”

Cetatea Cavalerilor

Fondator: Col. r. Dr. Constantin Moșincat
 Editor: Asociația Națională a Cavalerilor de Cho.
 Editura Tipografică MC, Oradea - 2020

Cartea Mea e și a Tă!

ISSN 2734-6889

ISSN-L 2734 -6889

Șiragul de Biserici de pe frontiera de Vest a României Mari

col. r. Dr. Constantin MOȘINCAT

„Deschid sfânta carte unde se află înscrisă gloria României, ca să pun înaintea ochilor fiilor și câteva pagini din viața eroică a părinților lor. Timpuri de credință și de jertfire! Când părinții noștri, credincioși sublimi, ingenuncheau pe câmpul bătăliilor, cerând de la Dumnezeu armatelor laurii biruinței sau cununa martirilor”¹

La cunoscutele metode și procedee de maghiarizare cu orice preț a naționalităților, falsificarea statistică era specialitatea serviciilor ungare de informații, astfel că realitățile etnice de la periferia teritoriului locuit de maghiari fuseseră mult exagerate în folosul lor și în defavoarea așa numitelor *naționalități* - pentru cazul în speță: a românilor din Ardeal - prin hărți și publicații etnografice cu pretenții de a avea caracter științific, ori cel puțin prezentate ca atare. Dacă falsificarea statistică se putea denunța și constată, făcându-se în anumite locuri conșcrieri de rectificare, - realități etnice rezultate din politica de maghiarizare nu se puteau decât explica.

Și lucrul s-a făcut, pentru cei ce nu cunoșteau realitățile, în special pentru contra-argumentarea hărților colorate prezentate de delegațiile maghiare la Conferința de Pace de la Paris. „*al paralelelor statistice, în care datele scoase din tot felul de catagrafii vechi fură puse față în față, spre confruntare, cu datele demografice ale fostului Stat ungar*”².

S-a arătat bunăoară că:

1. După Lexiconul comunelor din Ungaria³, întocmit oficial la 1773, de Cancelaria regală ungară din Viena - lexicon în care se înseamnă și limba vorbită, predominantă, a comunelor, elementul maghiar din comitatele limitrofe ale Transilvaniei, se constată a fi fost atunci într-o vădită inferioritate față de cel român. Astfel: a) în comitatul Maramureș erau față de 50 comune românești, numai 5 maghiare, b) în comitatul Bihor față de 338 comune românești, numai 143 maghiare, c) în comitatul Arad față de 168 comune românești, numai 11 maghiare, d) în comitatul Cenad față de 5 comune române, numai 4 maghiare.

2. După Schematismul diecezei rutene greco-catolice de Muncaci din 1822⁴, elementul român era absolut predominant în Sătmar, unde, din 288 comunități religioase, 132 aparțineau exclusiv românilor, iar 82 rutenilor, restul de 74 fiind: 10 ale românilor și rutenilor, 31 ale românilor și maghiarilor și 33 ale românilor, rutenilor și maghiarilor. În întreg acest comitat nu există așadar, la 1822, o singură comunitate religioasă exclusiv maghiară. Puținii unguri ce se găseau atunci în cuprinsul Sătmarului

¹ N. Bălcescu, *Români sub Mihai Viteazul*, p. 28

² Alexandru J. Lapedatu, *Conferința Astei de la Oradea*, în *Transilvania*, nr. 11, 1920, p. 906

³ *Ibidem*, *Lexicon locotum Regni Hungariae anno 1773 officiose confectum*

⁴ *Ibidem*, *Schematismus venerabilis cleri graeci rîtus catholicorum dioecesis Muncaciensis pro anno Domini 1822*

„Tricolorul la români - înseamnă de identitate”

2

locuiau fie împreună cu românii, fie cu aceștia și rutenii laolaltă - ceea ce arată neîndoios originea română și ruteană în mare parte a populației maghiare din aceste regiuni. În ceea ce privește numărul locuitorilor, acesta era, la acea dată, de 80.000, (din care 53.000 (64% adică majoritatea) numai în comunele exclusiv românești. Adăugând la acest număr pe românii din comunele mixte româno-ruteno-maghiare se putea afirma că marea majoritate a populației comitatului Sătmar era română. După aceasta veneau rutenii și numai în urmă, în număr foarte redus, maghiarii. Dar nu numai că în Sătmar elementul românesc era predominant, ci chiar și în unele părți ale comitatelor vecine - în regiunea de Sud a comitatului Sabolci și regiunea de Est a comitatului Hajdu, dincolo deci de linia extremă a revendicărilor cerute și promise prin Convenția Politică și Convenția Militară de la 4/17 August 1916, el era destul de numeros. Numai în două din cercurile comitatului Sabolci - în Nyrbator și în Nagykallo - erau după Schematismul citat, la 1822, 36 de comune bisericesti în care se **întrebuința la serviciul-divin limba română** alături de cea ruteană și maghiară, iar în comitatul Hajdu, toate comunele din preajma Debreținului, Debreținul chiar, aveau, ca **limbă liturgică, și pe cea română**⁵.

3. După Schematismul diacezei române greco-catolice de Oradea Mare din 1836 (Schematismus venerabilis cleri dioecesis Magno Varadiensis graeci ritus catholicorum pro anno 1836) pretutindeni în Bihor, până în punctele lui de Vest cele mai extreme, unde ultimele statistici maghiare înregistrează foarte puțini români sau aproape de loc, erau numeroase comunități bisericesti de limba românească.

4. După *Etnografia Monarhiei austro-ungare din 1857 a lui Karol Czornig*, teritoriul etnic românesc în regiunile din Nord-Vestul Transilvaniei era mult mai întins decât e înfățișat la Conferința de Pace. Căci, în afară de insulele etnice de peste acest teritoriu, Czornig dă, ca românești, localități (cum de ex. Sătmarul și Careii-Mari) și regiuni întregi reprezentate de obicei, chiar în cărțile etnografice nemaghiare ca fiind deja maghiarizate.

În fine, după datele ultimei statistici austriece a Ungariei, din 1867, a lui Adolf Fischer, elementul român din teritoriile de care ne ocupăm era, relativ, mult mai numeros decât e arătat el în ultima statistică maghiară de la 1910. Căci după aceste date, dacă ele ar fi exacte, elementul maghiar din comitatele limitrofe Transilvaniei, la Nord-Vest, ar fi crescut, în patru decenii/din 1867 până în 1910, **cu 88%**, adică aproape că s-ar fi îndoit, câtă vreme cel românesc - notați bine! - a crescut numai cu 17,2%!

Șiragul de Biserici pe frontiera de Vest a României Mari

În sfânta „**Cartea de Aur**” o lucrare monumentală, „mereu utilă peste veacuri” în căutarea trecutului părinților și al strămoșilor. Un izvor curat de curaj și răbdare în luptele până la deplina mântuire națională a poporului românesc, „menit să joace un rol, atât cultural cât și politic, în Estul Europei” era de părere semnatarul acesteia Teodor Păcățean⁶.

Am pornit de la pilda și jertfa întâiului unificator, Mihai Viteazul, și de la strădania unui iscusit patriot, de a aduna fapte de glorie pentru a sculpta în inimile românilor idea de unire, a picurat credință în sufletele lor prin însași exemplul statorniciei sale în ortodoxie. Reamintim faptul că Voievodul, pe lângă măreția și unicitatea Unirii, a restatornicit și Mitropolia ortodoxă de Alba Iulia, și nu a cedat presiunilor Papale de a trece la catolicism. Statutul ungarilor de „numărați”, cum spunea familia contelui Bánffy, a fost o construcție politică, care nu avea în spate decât „dreptul forței” asupra averilor, pe care, patriotul erou-martir, Avram Iancu îl cerea înlocuit și folosit în favoarea poporului român ca „forță a dreptului”. Acestui scop, al înființării „Academiei de drepturi”, și-a testat întreaga avere. Ce-au făcut ungurii?, după 1900 au „*confiscat fondul Iancu*”, și au prigonit pe toți cei care li se împotriveau, după cum vor vâna, până la reușită și averea lui Gojdu!

⁵ *Ibidem*, p. 906

⁶ Cartea lui Teodor V. Păcățean a fost premiată de două ori de Academia Română. Odată, în 1905, cu premiul „Adamache”, a doua oară, în 1931, cu premiul „dr. Aurel Cosma”. În afară de aceasta „Cartea de Aur”, a mai primit o distincție oferită, de către un cerber procuror, care l-a trimis pe autor, pentru 6 luni, în temnița din Seghedin, pe motivul că „**prin aceasta ar fi pregătit terenul pentru Unirea Ardealului cu România**”(sbl. ns.- C.M.). Este o carte ca un **Steag de luptă**. Teodor V. Păcățean a lucrat la „Cartea de Aur” 16 ani, costându-l 8000 coroane, în 8 volume, ultimul mai 1915, în total 450 coli tipografice.

„Tricolorul la români - înseamnă de identitate”

În general aceasta era situația până la 1918, la „spargerea lumii” cum grăiau bihoreni, într-o împrejurare extrem de complexă. La 12 octombrie 1918 în casa dr. Aurel Lazăr, fruntașii Partidului Național Român redactează *Declarația de autodeterminare*⁷, citită apoi în Parlament de către Alexandru Vaida Voievod, declarație care a determinat întrunirea conducerii partidului la Arad. La 26 octombrie 1918, la Philadelphia, națiunile din Imperiul austro-ungar, prin declarația lui W. Wilson dobândesc „dreptul la autodeterminare”. Două zile mai târziu ungurii, prin Karoly Mihaly, proclamă Ungaria Republică. Națiunile se întrunesc la Paris pentru o nouă ordine mondială.

Într-o asemenea atmosferă lumea, făcută strâmb, după principiile „Sfintei Alianțe de la Viena 1815”⁸, dezorganizată de Marele război și de intensa propagandă ce i-a urmat, încerca, fiecare națiune după interesele sale, să scoată capul spre lumină. Ardealul, după plebiscitul de la 1 decembrie 1918 avea: pentru români perspectiva de unire iar pentru unguri locul, stăpânii de până atunci, o altă opțiune⁹. Restrângerea lor teritorială, cum just observase Ady Endre, la concentrarea lor etnică coincidea, în linii mari, cu așezarea pe conturul de astăzi a Ungariei. Este un lucru ciudat, cum toate popoarele, 17 din cele 18 din imperiu, au înțeles să-și croiască drum propriu, fără să stânjenească pe alții, numai ungurii NU!

Atunci, în haosul ce guverna societatea, s-au pus bazele unor noi structuri prin: consiliile și gărzile naționale, reprezentate, la început, proporțională având același scop: menținerea ordinei¹⁰. Ce a urmat se știe: în urma dispoziției parlamentare Urmanzi, 45 de români au fost aruncați pe *Rugul de la Beliș*, moment decisiv pentru procesul de Unire. Ungurii s-au opus cu toate mijloacele și au organizat acțiuni de intimidare, atrocități și asasinat colective și individuale, în special sub protecția armatei regulate, și a bandelor bolșevizate, reorganizate de către colonelul Kratochwil¹¹. Primi prizonieri au fost preoții și dascălii luminatori ai poporului român din Ardeal.

Din rezoluția Adunării Naționale de la Alba Iulia pentru consolidarea României Mari rezultă politicile publice adoptate: reforma agrară și electorală, crearea instituțiilor administrative noi: școală, biserică, armată. Amintesc în context că pe 22 aprilie 1919 s-a înființat Cercul de Recrutare Bihor, iar pe 11 octombrie 1919 Cercul Militar Oradea, ca primă instituție de cultură din Oradea și Bihor¹². Toate instituțiile fiind necesar a fi îndreptate spre măsuri imediate și de perspectivă. După cum se știe, în Ardeal, prin lege s-a impus obligativitatea limbii maghiare¹³.

Popa a observat că în satul său lipsea o biserică trainică și încăpătoare, asemenea modelului care sălășluia în sufletul lui învolburat. L-a cuprins parcă la început frică de gândul acela de a înălța Domnului un nou locaș de închinare. Ce muncă, ce alergătură, câte eforturi, pentru fonduri și materiale până când, alături de bisericuța de lemn, acoperită cu paie sau șindrila, să se înalțe, până la înaltul cerului, noua

⁷ Constantin Moșincat, *Declarația de Independență de la Oradea - 12 octombrie 1918. Primul oraș al Marii Uniri*, Art-Emis, 11.10 2017

⁸ Apud Constantin Moșincat, *Pași pe caldarâm*.

⁹ Apud Vasile Tutula, *Procesul optantilor un eveniment mai puțin cunoscut*, în <https://biblioteca-cavalerilor.ro/wp-content/uploads/2020/10/>

¹⁰ Apud Constantin Moșincat, *Frânturi din Centenar*, în curs de apariție

¹¹ Constantin Moșincat, *Dincolo de linia de demarcație* în *Art-Emis(1)-01. 04 2020, (2)- 05.04 2020*

¹² Constantin Moșincat, *Sfânta datorie de ostaș*, Editura GP Oradea, 1999, *Cercul Militar Oradea. Centenar 1919 - 11 octombrie - 2019*, Editura Primus, Oradea, 2019.

¹³ În vara anului 1918 nobilul conte Apponyi (nume rămas de tristă amintire pentru români datorită legii de maghiarizare ce-i poartă numele), fostul ministru al cultelor, ne-a răpit și gimnaziul inferior din Beiuș - rămânând numai limba română, latina, germana în românește, precum și numirile a cinci profesori și a directorului, de etnie română. Aceste stări de lucruri, insuportabil pe mai departe, au îmbrăcat haina atmosferei și a principiilor wilsoniene, l-au îndemnat pe episcopul Radu, ca în urma dreptului de arhieru, al unei eparhii românești și patron al aceluia institut, în ziua de **23 Noiembrie 1918** să reînstăpânească limba românească în drepturile ei ferești la acel gimnaziu dând decret semnat: Demetriu Radu Episcop gr. cat. de Oradea-Mare. *Unirea*, sâmbătă 7 decembrie 1918. Nr de propagandă 19-20

„Tricolorul la români – înseamnă de identitate”

biserică de Piatră, la a cărei târnosire au venit satele din jur, frații întru Hristos, protopopii și chiar episcopul, din ale cărui mâini a primit binemeritul dar și invidiatul brâu roșu: „Ca să fie pildă celor ce se învrednicesc a merge pe căile Domnului”.

Evocare la monumentul refugiaților – Carei, 2018

Caierul cu amintiri. În acest context voi relata, pentru prima dată, despre amintirile mamei (95 ani împliniți în iunie 2020) din vremea când „înainte de a mă furișa în Raiul viselor umpleam cam două fuse cu tott, din câlții rămași de la surorile mai mari, era a începătorilor, de pe fus firul era descărcat pe rășchitor și apoi pe urzoi, până să ajungă în război și țesut, după calitate și nevoi. De când eram în clasa a 2-3-a am început să torc, spunea mama. Nu aveam la început acces decât la câlți (calitatea cea mai slabă ce rezulta din grebănul prin care era trecut, după melițat, fuiorul –firul mai fin, întins al cânepii). Zicala, spusă cu șarm, de nana Țărloaia: „*cine n-a rupt noaptea-n două, n-o purtat cămeșe nouă*” era cunoscută și prețuită în rândul fetelor. Avea ca tâlc munca fecioarelor la torsul caierului, „seră de seară, în habă (șezătoare) petrecute pe rândul de case, în care feciori și fete se adunau și torceau din caierele de fuior, până târziu după miezul nopții, cântau și corindau, căci în special iarna se întâmplau evenimentele”. Erau anii de început, după 1928, când bunicii mei au fost, împreună cu alți 28 de „băștinași”, cum se numeau fondatori ai satului Rădulești. (Numele satului este legat de delegatul direcției agricole Satu Mare, ing. Rădulescu, desemnat a aplica reforma agrară pentru coloniști. Atunci, în semn de mulțumire au hotărât ca satul lor să poarte acest nume derivat). Și din vorbă în vorbă, trecând „prin singurul Rai – al amintirilor - de unde nu poți fi izgonit” ajungem la vremea când umblam cu furca, așa că m-a fost rușine să mai merg la școală. Așa era mentalitatea în sat. Frații mei mai mari umblaseră la școala din Tog (4-5 km de vatra satului Rădulești), de la marginea satului Mețentiu (astăzi Ady Endre), unde era învățătoare nevasta notarului din Căuaș. După câțiva ani, cred că, prin 1931, când eu am început școala, școala din Tog a fost demolată și mutată în mijlocul satului, vis-a vis de bisericuță. Popa Lepădatu, greco-catolic din

„Tricolorul la români - înseamnă de identitate”

satul vecin, Ghirolt, venea cu carul cu cai la slujba de duminică și la vecernii, sau în sărbători. Avea doi prunci, cu care ne jucam când veneau în sat. La început am avut un învățător Enea, era suplinitor din Moara Banfi, cu el am învățat primele clase, apoi a venit un altul din Săuca, pe care nu țin minte cum îl chema, dar locuia în gazdă la Bodonea. A fost greu pentru părinți să ne țină la școală, dar toți cei 10 frați am învățat carte 5-7 clase, care cât a putut a făcut. Când au venit ungerii în 1940, învățătoarea din Pir, care înlocuise dascălul român refugiat, ne-a învățat cântecul „*Ritka buza, ritka arpa, Ritka kis lean a ky tartscă*” (tradus ceva de genul: grâu rar, ovăz rar, rare și fetele mari).

5

Biserica din satul natal a fost ridicată prin contribuția benevolă a „băștinașilor”, din vaioga (cârpici) făcute de țigani din Ghirolt și Căuaș. În sat la noi nu erau țigani, dar ciurdari și porcari erau angajați din familiile de țigani din satele vecine, care nu cerșeau, dar erau omeniți de către săteni. În

„Tricolorul la români – înseamnă de identitate”

biseriçuța de lângă casa părintească, unde m-am născut în 1953, popa Egri din Căuaș i-a cununat pe

părinții mei. De ceilalți slujitori ai altarului nu-și mai amintesc exact mama. Știu că în 1975 a fost construită actuala biserică. „Mă închin Ție Iisuse / Și Măicuței tale sfinte / Care ai venit în lume / Pentru noi să ne mântuiești/ Noi Te-am răstignit / Cu păcatele noastre pe cruce/ Lui închin Sf. Nicolae, Ioan, Ioachin, Mihai, Gavril, Ioan Gură de Aur, Ilie, pr. Boca, pr. Balint, pr. Crăciun, pr. Ionică, pr. Sever Hrițiu din Parohia Ghenci (1931), popa care te-a botezat, Lepădatu Cornel (1932-1963), pr. Polecaci Ioan (1978) – care a sfințit biserica cea nouă, din piatră, în 1975, în prezența Prea Sfințitului Vasile Coman, Amin!

Și le zise mama într-un ritm de abia am reușit să rețin toate numele. Ceea ce m-a frapat cel mai tare a fost povestioara icoanei „Sf. Fecioară Maria”, care tronează în sufrageria mamei, și despre care nu știam nimic. Și dint-un senin începuse povestioara așa: „În 1948, nu mai țin minte luna în care, s-a desființat biserica greco-catolică, prin urmare și cea din satul nostru. Preoții au fost obligați fie să treacă la slujirea ortodoxă, fie au fost băgați la închisoare. Unul dintre aceștia a fost și pr. Gheorghe Crăciun, cel care se căsătorise, pe la finele anilor '60 cu Viorica Silaghi, cumnata

surorii tatălui tău, din Sânmiclăuș (Satu Mare). Pentru convingerile sale a fost închis de regimul de atunci până în 1964, când au beneficiat de amnistia generală toți deținuții politici. A fost încadrat apoi contabil la ceva IAS, iar după 1990 a fost unul dintre preoții care au contribuit la „restaurarea bisericii greco-catolice din Carei”. În acea vreme mama, după 1988, când a rămas văduvă, aflându-se în bune relații cu familia Crăciun, în casa lui, în deplină taină, a participat la Sfânta slujbă săvârșită, cu regularitate zilnic de la ora 7.00, în apartamentul acestuia, iar apoi sub „altarul improvizat de la Castel și monumentul ostașului român”. Familia Crăciun se vizita mereu cu familia noastră, fiind prezent și noi copii, la unele acțiuni – sărbătorești: culesul viei, tăiatul porcului, Paști, Crăciun. Deși știam ceva din trecutul său tragic și zbuțiat, niciodată n-am aflat de la el nimic despre acele vremuri aspre, dramatice prin care a trecut. Nici mama nu mi-a istorisit nimic din viața lui, deoarece niciodată n-a povestit nimic.

„Tricolorul la români – înseamnă de identitate”

Cealaltă poveste are o desfășurare mult mai impresionantă și este învăluită în mister. Preotul din Ghenci, al cărui nume mama nu-l mai știa, a fost „ridicat de acasă, și dus a fost”. Soția rămasă acasă, cu doi copii minori, n-a avut de la el nici o veste. Atunci, se zice, că ar fi avut premoniția că nu va afla nimic despre el până când nu va picta patru (4) icoane înfățișând-o pe Maica Sfântă cu pruncul în brațe. Și s-a apucat preoteasa de muncă, fără să fi avut cunoștințe și învățătură de pictură, să lucreze în ulei pânzele icoanelor. O asemenea icoană a fost comandată de bunica (din partea tatălui) Maria, plătită cu „două vici de grâu, iar celelalte două „vici de grâu” (o vică, circa 30 kg) de către mama. Până în 1975 această icoană a fost pusă în bisericuța cea veche, dar odată făcută cea nouă, pentru că s-a făcut pictură murală icoanele nu mai erau trebuincioase astfel că proprietarii lor le-au luat acasă. Atât de mult și-a dorit și a crezut în premoniția sa până când într-o zi s-a împlinit și a reapărut preotul din Ghenci. Cercetarea făcută până în prezent nu ne-au relevat date și informații noi despre Icoana în care s-a așternut credință, speranță și dragoste. Dimensiunile sale mari 90x160 cm, acuratețea lucrării pe pânză, în ulei, lasă o amprentă puternică de credință.

Și astfel prin prezența unui om de acțiune, prin munca istovitoare dar mai cu seamă prin puterea credinței, satul acela românesc, sat care poate fi oarecare de pe cuprinsul Ardealului de Nord, a fost chemat la o viață nouă, ca să se adeverească, încă odată că omul sfințește locul. Într-o însoțită de zi din luna septembrie, a anului 1940, în sat au străbătut știri care dădeau fiori de moarte. Undeva, peste hotare, la Viena se luaseră hotărâri asupra hotarelor românești și de satul natal Rădulești (județul Satu Mare) urmau să se apropie oameni vrăjmași. Întotdeauna preoții români, ca unii care au fost vrednici păstrători de turmă și de suflete, i-au sfătuit. Preotul român în fața acestor stări de lucruri, s-a dus la biserică, a mai sărutat odată icoanele cu buze fierbinți, pornind apoi și el pe drumul pribegiei. În satul din Ardeal, turma a rămas fără păstor, biserică fără preot. Din ușa altarului nu se mai auzeau cuvinte izbăvitoare și clopotele nu mai chemară, cu glasul lor duios, poporul la închinăciune. Vizionarul preot de altădată, rătăciseră pe undeva, printre ai săi români alungați de la casele lor, departe de parohia lui, cu gândul și credința că va mai putea face odată semnul crucii din altarul ridicat de el, spunând tuturor celor din satul lui drag: „Pace vouă”. Călăuziți de pilda episcopului lor Nicolae Popovici, izgonit și el di Eparhia sa, la altarele improvizate, stabilite dincolo de granița vremelnică s-au rugat pentru revenire, în timp ce oameni rămași răbdau umiliința batjocurii ungurești. Pe front 8 dintre feciorii satului au murit pentru țara lui Horthy. Cei din sat au asudat pe toagurile unde fusese împrumătăriți și alimentau cu „porc, vițel, grâu, făină și unsoare”, în cote uriașe.

Românii din Transilvania au trecut prin experiențe extrem de dureroase, ajungând tot mai oprimați și reduși din nou la statura de tolerați. Ce cereau ei? Să fie socotiți națiune, lângă unguri, sași, secui; să fie militarizați ca și ceilalți, pentru a nu fi împovărați de serviciile datorate nobililor. Poporul iobăgit era lipsit din nou de drepturi: românul nu putea avea un cal, nu putea purta haine de postav; robota o stabilea nobilul; văduva lua a treia parte din avere, nobilul, două. Biserica era sub cerul liber, eventual în tinda casei, de lemn, căci la *construcție de piatră, deși strămoșii lor daci inventase murus dacicus, nu aveau drept.*

Preocuparea constantă pentru **constituirea de fonduri, necesare ridicării unor biserici și a deschiderii de noi școli confesionale**, a reprezentat o caracteristică a anilor dinaintea Marii Uniri, și au continuat și după. După aplicarea draconică a legilor de maghiarizare, promovate de autoritățile maghiare din imperiu, și ca o reacție de respingere a consecințelor acestora, românii își găseau hrana spirituală și sprijin doar în biserică străbună. Tocmai din acest motiv, prin multe adrese, cereau imperativ ca preoții să predice și să explice în înțelesul limbii române criteriul vieții noastre, podoaba de limbă românească. Pe această bază **solicita ca documentele oficiale emise de către biserică:**

„Tricolorul la români – înseamnă de identitate”

certIFICATE DE NAȘTERE, BOTEZ, CĂSĂTORIE ȘI MOARTE SĂ FIE REDACTATE, PE ÎNȚELESUL LOR, ÎN LIMBA ROMÂNĂ.

Guvernările ungurești, dominate de familia contelui Tisza Kaloman și Ștefan, au aplicat ideea de singură națiune maghiară în statul dualist, chiar și în etapa de după destrămarea dualismului, și a Declarației de la Oradea, din 12 octombrie 1918¹⁴, a declarației de la Philadelphia, de autodeterminare a popoarelor, din 26 octombrie 1918, în împrejurarea când națiunea română, ca cea slovacă, cehă, sârbă, ruteană, croată, încercau a-și croi propriul drum. Ungurii au încercat sabotarea tuturor, chiar și prin acțiuni "bolșevice", săvârșite de "secuii sălbatici", fără a-și fi asumat răspunderea actelor de sabotaj, crime și comploturi, ca cel de la Oradea.

Cartea recentă „Pași pe caldarâm”¹⁵ susținută de documente inedite, reprezintă un bulgăre de aur, care adună conștiința unui neam oprimat, umilit, constrâns a se afirma prin râvna științei dobândită în școală în ultimele două veacuri. Drepturile și pretențiile românilor susținute de mitropoliții din Ardeal, au fost cu temeinicie motivate, în principal, de faptul că legile ungurești **vatămă greu dreptul autonom al bisericii și taie interesele vitale ale credincioșilor**. Potrivit legilor ungurești, pe teritoriul administrat de la Budapesta, exista o singură națiune: cea maghiară, deși aceasta era minoritară, sub 48%. Cu toate acestea **învățătorii au fost obligați a depune jurământ oficial în fața inspectorului școlar regesc**, în asistența autorităților bisericești, în limba maghiară.

În cadrul general, al politicii naționale, un loc important l-a ocupat, fără îndoială, preocuparea pentru efectuarea unor lucrări de fortificații cu valoare permanentă, atât la est, cât și la vest. Este drept, însă că, toți factorii implicați în decizii, au dat prioritate teatrului de operații din vestul țării. Marele Stat Major Român a optat pentru această modalitate de apărare a granițelor, încercând să prevină un final tragic, prin planurile de campanie (din anii 1936-1938 și 1939-1940) și mobilizările parțiale la granița de vest (cum a fost cea din primăvara anului 1939), care au verificat trăinicia unor proiecte și concepții teoretice. Cea mai mare parte a mobilizării parțiale a fost derulată în Bihor, cu 264 de cazemate complet echipate. Dacă sub raport conceptual, politic și militar, au fost găsite soluții care păreau a fi aplicabile și eficiente, de cea mai mare însemnătate au fost însă măsurile concrete pentru apărarea graniței de vest¹⁶, ca parte a unui ansamblu național, menit a rezista la eventualele atacuri ale vecinilor, care s-au manifestat deschis, mai cu seamă în vara anului 1939, când s-a realizat înțelegerea germano-sovietică, care a facilitat declanșarea, de către Germania nazistă, a celui de-al doilea război mondial și a contribuit, implicit, la acutizarea pretențiilor revizioniste față de statul român.

Pentru a reliefa modul cum locuitorii din județele transilvănene au apreciat și sprijinit inițiativa construirii liniei defensive din vestul țării, am investigat mai multe fonduri arhivistice, în care am descoperit listele de subscripții pentru fortificații și bonurile pentru înzestrarea armatei, care atestă o justificată aderență populară la o politică de stat practică în interesul cetățenilor țării, cu scopul de a fi apărați în cazul vreunui atac dinspre vest. Politica de apărare a României interbelice a fost bine fundamentată din punct de vedere militar, corespunzător susținută în plan legislativ, a întrunit consensul partidelor politice, s-a bazat pe realitatea în schimbare a Europei, susținută din plin de poporul român, dar a fost subfinanțată, datorită condițiilor economice grele, și a eșuat politic.

¹⁴ Viorel Faur, *Contribuția bihorenilor la actul istoric de la 1 Decembrie 1918*, Oradea, Editura Primus, 2018. Idem, *Momente ale luptei românilor din Bihor pentru drepturi și unitate națională: (1848-1919)*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2018

¹⁵ Constantin Moșincat, *Pași pe caldarâm. De la pace la diktat (1815-Viena-1940). Încrustări istorice, vol.1 buletindecarei*, Editura Primus, Oradea, 2020

¹⁶ Constantin Moșincat, *Politica de apărare a vestului României (1930-1940)*, Editura Tipografic, Oradea, 2007

„Tricolorul la români – înseamnă de identitate”

În partea de vest a României, s-a edificat nu numai o puternică linie de fortificații, prin cele 264 de cazemate, dispuse pe trei rânduri, de la Apatiu la Adoni, cu rosturi precise, identificate, ci și o **fortificație spirituală**. Cu o puternică susținere populară instituțiile bisericești au înălțat un număr impresionant de biserici, din care 72 biserici ortodoxe cu sprijinul armatei, care au contribuit la formarea – în spirit creștin și patriotic – a unor cetățeni-ostași. În felul acesta, proiectul de consolidare a graniței de vest, atât de preocupant pentru autorități, a cunoscut și o dimensiune nouă, aceea a **fortificării morale a ostașilor și a locuitorilor din zona de vest. Se poate conchide că este vorba de o dublă experiență: una în domeniul autoapărării și cealaltă în planul conștiinței**¹⁷.

9

Ce entuziasm și bucurie produce o ctitorire, prin târnosirea unei biserici, ce sentimente de înălțare sufletească am fost martori a trăi în direct, pe 25 noiembrie 2018, cu ocazia mării serbări a Sfințirii Catedralei Mânuiirii Neamului, la București. Câtă evlavie și rugăciuni de mulțumire s-au înălțat către Dumnezeu, pornite din preaplina recunoștinței sufletești. Și cum au simțit românii asemenea evenimente, când au avut slobozenia de a face rugăciuni către Atotputernicul, în limba strămoșilor, încercăm o reconstituire necesară.

Este un lucru mai puțin cunoscut că, în baza Circularei Nr. 62/Pl./ 14/27 ianuarie 1919, s-a dispus o conscriere vie a credincioșilor din Dieceza Oradea, după marea Unire. Conscrierea realizată de către preoți, fiecare în parohia sa, *casă de casă*, până la 8/21 februarie 1919, a fost de mare însemnătate pentru biserică, dar și pentru neamul românesc, care își apăra drepturile la Conferința de pace de la Paris și, în special, pentru a contracara propagandă antiromânească care se ducea fără scrupule la și de la Budapesta. Inițiativa vrednicului vicar Roman R. Ciorogariu s-a concretizat în datele statistice incluse în raportul expediat ministrului plenipotențiar al Consiliului Dirigent Român de la Budapesta, cu nr. 318/din 8/21 ianuarie 1919, raport din care rezultă statistica locuitorilor Comitatului Bihor¹⁸, după naționalități.

Ministrul Grapini, din Budapesta, îndemna extinderea conscripțiilor la nivelul întregii Dieceze de Oradea, deoarece se apropia Conferința de pace de la Paris și trebuia făcută „propagandă în străinătate și noi stăm cu mâna goală nu ne provocăm (răspundem – n.n.) la falsitatea statisticilor maghiare însă nici o dovadă alb pe negru nu putem prezenta. Pe promisiunea cuiva nu putem baza viitorul unui neam, avem lipsă (nevoie – n. n.) de dovezi exacte pe care să ne bazăm viitorul nostru, căci contrarii (inamicul – n.n.) luptă din răspuțeri, forțele lor cele mai bune le pun în serviciul cauzei lor și nu cruță nici muncă, nici cheltuială. Nu așteptați până ce va veni vre-un ordin din Sibiu, fără faceți pașii aceștia numaidecât. Interesul cauzei noastre pretinde muncă intensivă, ca să producem documente, căci străinătatea pe sentimentalism nu dă nimic. Misiunea americană a plecat bine învățată (dezinformată-n.n.) de unguri, pe când noi nu am putut produce dovezile recerute”¹⁹.

Pentru a corespunde acestei solicitări, pe manșeta adresei remise Consistoriului Vicariat ortodox, de Consiliul Național Român din Oradea-Mare și Bihor, Roman Ciorogariu adnota „dorind a corespunde

¹⁷ Constantin Moșincat, *Biserica al doilea brâu de fortificații*, Editura Treira, Oradea, 2018; [Contribuția Armatei la fortificarea morală a ostașilor și locuitorilor din zona de vest a României Mari](#), în *Art-Emis*, 7 martie 2019

¹⁸, A.E.O.R.O.Bh-Sj., *fond Episcopia Ortodoxă Română Oradea, Documente*, Act nr. 62/1919. Statistica după naționalități se prezenta astfel: **români - 273.665**; slovaci – 8.457; croați – 156; ruteni – 215; nemți – 3.599; maghiari – 365. 642, din care 32.462 evrei. După confesiuni tabloul statistic arăta, dintr-un total de 619.169 astfel: **ortodocși – 233.159**; **greco-catolici – 40.506**; romano-catolici – 68.019; reformați – 249.613; anglicani – 3.307, unitari – 149; evrei izraeliți – 32.462; alții – 954.

¹⁹ *Ibidem*, Act nr. 1613/25 ianuarie 1919

„Tricolorul la români – înseamnă de identitate”

cât mai perfect cercetării (cererii – n.n.) legației române de la Budapesta în modul cel mai perfect, Consistoriul nostru a ordonat o nouă conscriere a credincioșilor ortodocși români din districtul său”²⁰.

Cel mai notabil eveniment bisericesc pentru vestul României Mari a fost, fără îndoială, acela al **restaurării noii Episcopii ortodoxe de Oradea**²¹. Starea generală a parohiilor din eparhie și a școlilor trebuiau rânduite după noile cerințe și realități. Împărțindu-și munca, între lupta națională și pastorația pentru credincioși, Roman Ciorogariu a creat printre preoți și învățători, mulți foști elevi ai săi la Arad, o bună pildă pentru cointeresarea lor. După ce și-a îndeplinit, cu succes, misiunea de vicepreședinte al Consiliului Național Român din Oradea și Bihor și a participat în fruntea mulțimii din Bihor la istoricul act al unirii, de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918, Roman R. Ciorogariu, ales în marele Sfat al Națiunii, s-a zbatut pentru reprezentarea intereselor poporului, din Eparhia de la marginea de vest a regatului, în Senatul României Mari și pentru organizarea noii eparhii de Oradea-Mare. Bogata sa activitate scriitoricească, de la periodicele *Tribuna* și *Biserica și Școala*, va fi fructificată în nou înființata revistă *Legea Românească*²², destinată pentru modelarea conștiinței publice, din dieceză, prin sfaturi și îndemnuri morale, adresate fiilor patriei noi, sub pseudonimele celui care semna *Unchiașul și Preotul bătrân* (Roman R. Ciorogariu), care milita pentru „unirea românească în Biserica strămoșească”²³. Exemplul personal răzbate din volumul *Zile trăite*²⁴, care reconstituie zbuciumul anilor de război și marile frământări sociale și naționale dintre unire și 1926, anul apariției acestei pilduitoare lucrări, de factură memorialistică, pentru o istorie vie a faptelor, surprinse cu claritate. Personalitatea polivalentă a episcopului Roman R. Ciorogariu s-a conturat ca slujitor al bisericii.

Ideea unei noi episcopii a fost reluată și transmisă în teritoriu, cu adresa nr. 850/7/20 septembrie 1919, pentru **conscrierea credincioșilor**, și cu scopul de a „avea o bază statistică reală, care să ne servească de bază la reînființarea Episcopiei din Oradea-Mare – glăsuia ordinul primului viitorului episcop - căci reactivarea episcopiei, a consacrat ca principiu, că fondurile și fundațiunile comune cu dieceza Aradului, se vor împărți proporțional cu numărul sufletelor, ce se vor afla la împărțire pe teritoriul fiecărei dieceze. Am plăti prea scump ignoranța organelor noastre parohiale dacă n-am avea o statistică reală, din care să nu lipsească nici un suflet dintre credincioșii noștri [...]. Iar acum venim din nou a solicita la prea-cucernicii părinți cea mai largă dispoziție și cel mai intens control pentru stabilirea adevăratului număr al credincioșilor noștri în statistica pe care aveți să o înaintați aici conform dispozițiilor anterioare”²⁵. Și, în scurt timp, la 30 august 1920, Decretul de restaurare a vechii episcopii de Oradea, în drepturile sale de odinioară, se publicase în *Monitorul Oficial*. Primul Sinod bisericesc, convocat pe 3/16 octombrie 1920, prezidat de mitropolitul Nicolae Bălan²⁶, l-a ales episcop, cu 54 de voturi, din 55 exprimate, pe Roman R. Ciorogariu. Hirotonirea și înscăunarea solemnă a fost amânată,

²⁰ *Ibidem*, Act Nr. 62/1919

²¹ Sextil Pușcariu, Cuvântare la deschiderea Congresului Frăției Ortodoxe Române, din 6-8 noiembrie 1937 de la Oradea, în *Legea românească*, 1937, nr. 22-23, p. 214. Adunarea generală eparhială (din 1938) avea să recunoască rolul lui Octavian Goga, ministrul cultelor în 1920, care „din proprie inițiativă a prezentat Parlamentului proiectul de lege pentru reînființarea în Ardeal a vechii episcopii din Oradea și a cumpărat pe seama reînființatei episcopii palatul de reședință” (*Ibidem*), fapte pentru care el merită a fi socotit drept ctitor al Eparhiei. Ultimul Omagiu și recunoștința bihorenilor s-a așezat pe coroana purtată de episcopul Nicolae, al Oradiei, la moartea lui Goga, pe panglica căreia s-a scris: „Episcopia ortodoxă română de Oradea binefăcătorului ei Octavian Goga”.

²² *Legea Românească*, nr. 1, 1921

²³ Roman R. Ciorogariu (1852 - 1936). *Studii și documente*, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Oradiei, 1981, p. 10

²⁴ Roman R. Ciorogariu, *Zile trăite*, vol. 1 și 2, Editura Cele trei Crișuri, ediție și post față de Viorel Faur, Oradea, 1994

²⁵ *Ibidem*

²⁶ A.E.O.R.O.Bh-Sj., *Muzeul Eparhial - Colecția de obiecte bisericești*. Actul original al Convocatorului se găsește la Instituția muzeală s-a organizat din inițiativa și la ordinal vrednicului Vlădică, tocmai pentru a conserva și aduna la un loc toate doarele și obiectele bisericești. care alcătuiau zestrea patrimonială și culturală a poporului din Bihor.

„Tricolorul la români - înseamnă de identitate”

până pe primăvara, respectiv toamna anului 1921, datorită atentatului din Senat, al cărei victimă a fost și Roman R. Ciorogariu.

La noua reședință episcopescă, Roman Ciorogariu avea să muncească cu multă râvnă pentru a ridica clerul la înălțimea așteptărilor vremurilor și pentru a-și îndeplini misiunea, încredințată de regele Ferdinand, de a păzi, prin credință, fruntariile de vest ale României Mari. Pe lângă misiunea primă, de slujire și preamărire a lui Dumnezeu și de mângâiere a sufletelor frânte ale românilor, cea mai importantă „sarcină a slujitorilor de altare ortodoxe, a fost aceea de reparare, întreținere și conservare a bisericilor de lemn și de zidire de noi biserici, în lungul frontierei și în adâncimea Eparhiei de Oradea Mare”²⁷.

Acțiunile publice ale bisericii ortodoxe române au avut darul de a contribui la fortificarea spirituală și morală a poporului. Prin toate aceste acțiuni, biserica neamului plămădea aluatul plin de virtuți al feciorilor bihoreni, fortifica caractere, oțtea brațul minții ostașilor pentru acțiunile ce vor veni²⁸. Bucuria de-a fi cu poporul, pentru ca acesta să nu se înstrăineze de la credința străbună, a fost pentru păstorii locului mărturisită. La bucuria caldă și sfântă a praznicului Nașterii Domnului din 1937, episcopul Oradiei Nicolae Popovici vestea încă o mare bucurie pentru credincioșii din Bihor, prin mărturisirea gândului de a zidi în Oradea, spre lauda și preamărirea lui Dumnezeu, o prea frumoasă și măreață biserică episcopescă, o trainică și mândră catedrală a neamului românesc din Bihor²⁹. Episcopul Nicolae motiva trebuința de zidire a noii biserici nu numai pentru a avea loc îndestulător de rugăciune pe seama tuturor fiilor bisericii, ci și pentru a mulțumi lui Dumnezeu după cuviință, în acele zile sfinte pentru neamul nostru că a primit, în altarul Său cel mai presus de ceruri, și a răsplătit îmbelșugat suferințele de veacuri ale moșilor și strămoșilor noștri din Bihor, precum și jertfa vitejilor din războiul întregirii, ajutând dorobanților armatei române să mute hotarele dintre frați din Carpați până în șesul Tisei, cuprinzând astfel și Bihorul luptător, dârz și românesc³⁰. *„Voim să zidim și trebuie să zidim o biserică nouă, o catedrală minunată. Această catedrală va mai avea și misiunea mare de-a întări - sub domnia atât de rodnică și viguroasă a iubitului nostru Rege Carol II și a glorioșilor săi urmași din vremile viitoare - cu puterile dumnezeiești ce vor curge din ea, sufletul întregului neam românesc, dar îndeosebi al celui de la hotare, făcându-l tare și nebiruit în ceasul greu al încercărilor și vrăjmășiilor”*³¹ (subl. ns.- C.M.).

Luând cunoștință de apelul făcut de episcopul Oradiei pentru colectarea de fonduri, cu prilejul sărbătorilor Pascale, patriarhul Miron Cristea a dăruit 100.000 lei pentru catedrala proiectată a se ridica și o altă sută de mii pentru alte două biserici din Eparhie. Și acest gest, de generozitate, dovedește grija față de eparhiilor de la granița de vest pentru care vibrau toate forurile și entitățile bisericesti și ale administrației statului. Atunci când vremurile tulburi au stricat ordinea, de după primul război din Europa, când, în 1938 - 1939, s-au prăbușit granițele vecinei noastre de la Nord, Cehoslovacia, ierarhii bisericii ortodoxe române au luat înțeleapta hotărâre de reînființare a străvechii **Episcopii a Maramureșului**³². De această lucrare se îngrijise însuși patriarhul Miron Cristea, și succesorul său, care,

²⁷ *Legea românească*, nr. 9, Oradea, 1936, p. 99. Prin Decretul regal nr. 3655/ 30 august 1920, publicat în *Monitorul Oficial* nr. 129/14.09 1920, Corpurile legiuitoare au aprobat „*Articol unic: Vechea episcopie ortodoxă română din Oradea Mare, cu ținutul Bihorului, se restatornicește în drepturile sale de odinioară*”.

²⁸ A.E.O.R.O.Bh-Sj., *fond Episcopia Ortodoxă Română Oradea, Documente*, Act nr. 962, 393, 257 și 473/ 1919 Colectare de albituri pentru răniții spitalului militar din Oradea și Basarabia, Act nr. 3146/14 02 1936.

²⁹ Idem, *Pastorală Nr. 4216 Prez. 1937*, p. 2. Proiectul Catedralei Soarelui, probabil?

³⁰ *Ibidem*, p. 3

³¹ *Ibidem*. Vezi și Nicolae Popoviciu, *Lespezi de altar, op.cit.*

³² *Ibidem*, Actul nr. 1574/ 8 aprilie 1938

„Tricolorul la români – înseamnă de identitate”

prin adresa nr. 2483/ 18 Noiembrie 1938, lua act de strădaniile episcopului Nicolae al Oradei de a ține aprinsă, la granița de vest a țării, „făclia credinței strămoșești”³³.

Linia de fortificații de la granița de vest, denumită de presa vremii drept „*Stăvilarul Regelui Carol II*”, a fost fortificată în cel mai înalt grad și prin lucrarea bisericii de sporire a credinței în cauza românismului. Forturile acestui **al doilea brâu fortificat**, al sfintei cruci, - susținea președintele F.O.R., Sextil Pușcariu - sunt episcopiile noastre³⁴, create ca evenimente de importanță covârșitoare. În viața național-bisericească ele reprezentau adevărata regăsire a liniștii sufletești, căci românismul avea șansa să triumfe printre minoritari. Efortul conjugat al statului și al bisericii s-au împlinit la frontiera de vest și prin înființarea, la celălalt capăt al graniței de vest, a Episcopiei de Timișoara, ca un adevărat **bastion de apărare**. Reînființarea episcopiei ortodoxe române a Maramureșului³⁵ a fost socotită ca un eveniment bisericesc și național de mare importanță, ca o meritată satisfacție compensatoare, pentru suferințele trecute.

Pentru noua episcopie, Eparhia de Oradea a cedat protopopiatul de Satu Mare, cu 22 de parohii. În raportul general prezentat adunării generale eparhiale se exprima deplina mângâiere că „acest mădular care se desface de corpul eparhiei noastre este deplin sănătos sufletește și întărit și sub raport material”³⁶, fiind înzestrat cu biserici bune, conduse de preoți vrednici. În special parohia Satu Mare avea un fond de edificare a Catedralei, în sumă de aproape 3 milioane lei, pe lângă o casă protopopească corespunzătoare.

Investirea noului episcop de Maramureș s-a făcut în sala tronului din Palatul Regal, pe 16 Decembrie 1938. Acest important eveniment bisericesc și național a fost oficiat de regele Carol al II-lea, în prezența Patriarhului, și al celor mai importante personalități ale legislativului, guvernului, justiției și armatei. Însmânându-i cârja episcopescă, regele i-a încredințat misiunea de întărire și consolidare a elementului românesc din acel colț de țară. „*Dacă oștirea este chemată să apere granițele Patriei prin jertfa de sânge, Biserica este chemată a le apăra prin întărirea sufletească și puterea morală a locuitorilor mărginași ai țării*”³⁷.

Întemeierea acestui episcopat avea o mare însemnătate națională, reprezenta o nouă lespede de hotar și o hotărâtoare afirmare a drepturilor noastre etnice. Ca fiu al apusenilor, episcopul dr. Vasile Stan era chemat să păstorească și munții și oamenii de la munte, ale căror obiceiuri și dureri le cunoștea. Așadar, suveranul îi încredința o dublă misiune: de a dezvolta noua eparhie românească ortodoxă și de a pregăti sufletele tinerilor neamului, ca a doua cheazășie. „*Pornești cu acest toiag păstoresc, pe care ți l-am încredințat, pe un drum de munte, deci pe un drum pe care te ridici. Acesta să fie un semn îmbucurător că tot într-o înălțare să fie viitorul eparhiei și al Maramureșului*”³⁸.

Pe clopotele sfințite se aflau inscripții aducătoare de mulțumiri pentru cei care s-au ostenit pentru realizarea lor. La recepția de la Cercul Militar, în prezența a peste 200 de persoane, toasturile,

³³ *Ibidem*, Act nr. 4573/ 22 noiembrie 1938. Notabilă este activitatea depusă de Despărțământul Central Județean Oradea al Asociației *Astra* cu privire la românizarea de la granița de vest și măsurile propuse pentru combaterea programelor iredentiste ale partidului maghiar, de la frontieră, în special în ceea ce privește căsătoriile mixte „*puse la cale în birourile partidului, fapt pentru care ele sunt mai primejdioase decât minoritarii*” (Act nr. 1219/ 18 martie 1938).

³⁴ Sextil Pușcariu, Cuvântare la deschiderea ..., op. cit, în *Legea românească, 1937*, Oradea, nr. 22-23, p. 214

³⁵ *Foaia oficială a Arhiepiscopiei și Mitropoliei Bucovinei...*, p. 94-112

³⁶ A.E.O.R.O.Bh-Sj. *fond Episcopia Ortodoxă Română Oradea, Documente*, Act nr. 2315/1938, p. 2

³⁷ *Legea românească*, Oradea, 1939, nr. 1, p. 7. La ceremonia de la Palat au asistat următorii reprezentanți ai armatei: mareșalul Prezan, inspectorii generali de Armată, șeful Marelui Stat Major, comandantul Corpului II Armată.

³⁸ *Ibidem*, p. 8

„Tricolorul la români – înseamnă de identitate”

Începute de episcopul Nicolae al Oradiei, s-au referit la înțeleapta pastorație, vrednicia episcopului locului și la semnificația clopotelor. Încheind patetica sa cuvântare despre menirea clopotelor, cu: *”Vivos voco, mortuos plango, fulgura frango”*, tălmăcind apoi semnificația acestor cuvinte, vorbitorul a adresat laude tuturor celor care colaboraseră la reușita și măreția evenimentului. Astfel se marca începutul lucrării care prevestea marea bucurie ce urma să vină: măreața catedrală, cu rol de **fortăreață nebiruită a trăinicieii și veșniciei noastre**, ca neam românesc, pe meleaguri maramureșene³⁹.

Exemplele și argumentele prezentate întăresc ideea că între înalții ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române a existat o frumoasă și rodnică colaborare, ca, de altfel, și între cele două instituții – Armata și Biserica – au colaborat pentru a zidi siguranță românilor în rotunjimea granițelor desenate, cu vârful sabiei, de vitejii roșiori și dorobanți, de la Nistru până la Tisa.

Reînființarea episcopiei de Timișoara, alături de cele din Maramureș, Oradea și Caransebeș, întregea **brăul episcopiiilor misionare, care străjuiau la hotarul de vest al țării**⁴⁰. Nicolae Bălan, mitropolitul Ardealului, cu adresa nr. 49/1940, a desemnat pe episcopul Nicolae cu demnitatea de episcop locțiitor al Timișoarei. Pentru țară, *Episcopia de Timișoara* urma să aibă rolul de catedrală a culturii, menită să continue și să cinstească tradiția cărturărească. În opinia episcopului locțiitor, noua instituție era rostuită cu rol de cetate spirituală, la frontierele de vest ale pământului străbun, o adevărată făclie nestinsă, care să „lumineze de acum înainte din neam, în neam”⁴¹.

Rosturile bisericilor zidite pe marginea hotarelor n-au tulburat niciodată pacea vecinilor, în schimb au avut scopuri înalte: de menținere a credinței, de ridicare a valorii virtuților creștine, a vigoriei și a unității neamului românesc. Acestea au fost vetrele de luminoasă cultură spirituală și națională, în care pastorația individuală a preoților și propaganda statului s-au întâlnit spre rodnică și folositoare conlucrare. Biserica a rămas, pentru timpurile care au urmat, cetatea în care s-au păstrat neatrinse odoarele sufletești și spirituale.

³⁹ *Ibidem*, p. 291. *”Pe cei vii îi chem, pe cei morți îi plâng, fulgerele le frâng”*

⁴⁰ *Ibidem*, Act nr. 1586/4.04 1940.

⁴¹ *Ibidem*, p. 69. Până la sfârșitul verii anului 1940 s-a amenajat complet reședința episcopiei prin cumpărarea a două imobile în inima Timișoarei, investiție de peste zece milioane de lei.